

ТУРАЗЫНДА БУДАП, ЧАШКАННАП, САДЫП ЭГЕЛЭЭН

Редакцияга харьы

ИСТЕЛГЕДЕН ТОДА-РААНЫН ЁЗУГААР

«Көк-Тей» совхоз күтөл аймада жээк республикада дээр жактагыларын билээ. Бодуп турар. Ылангыя үт бугдер болгаш садыр аламы-биле сөөлүг чылдарда ки кергүзүлгери чедип алан. Бо керекте совхоз директору Е. В. Горныйнын кирерин салымшыкы эвээш эвес. Док ажил-чорудулазны көп-үү-биле үнелер турар. Тыя республиканын улус депутаттыгына чыгыс кер-чүртүгүм ому согуш алганы орта олдргай барында болур. Долгучуларын дагытын бүтүлдүр-биле депутат болур. Ук ошаншан ажил-хэрээн ортугалым күтүлдөр дээш, амдык хемчегерлер ач турар.

Улус ажил-агыйнын бүтү дилрлары рыно экономика чечер шилтип турар бо берге эле совхозту ажил-лажын до тургузуп, организастазнычте улуглан ажалдынын ордууп турар. Совхозка тууг ажилдары кылдыр «Чистота» кооперативни, азын аш арат болгаш тарачын жма-агыларын организастаз тургускан. Сөөлүг кой маалы өстүр-лөй турган. Ому моон сөндөр ажил-агыга ортугалым эрип болуруну аргаланы арин өйрөн каргеш, 1990 ыла Моолдун Убса-Нур аяктык Салгы сумузуулан 80 баш хоюну, 20 баш кошары, чус баш кыс казыра аза алды баш бута-биле ор-жам, садым алган.

«Көк-Тей» совхозту коллективтегиде ажил-агый бүтүрдүлгени кылдыр эле организастаз. Бо бүгүдө алган көргө, рынок экономиказын негиселдерини дүңүрт ажил-агыйн чан ёзу-биле ажал-агы организастаз тараламын. Организастаз тараламын баштайты башмаларын ылып кирепкен. Ылангы-аа болза совхоз-улус амыгы деле коллективтегиде ажил-агый бүтүрдүлгенин дирекцияны, бирги эвээ-егде оок директору Е. В. Горныйн эгелер алган таа ажил-хэрэктин шын учуртүп ашкандар, ажалын көндүлдүрүм, хун бүтү дегимче, ду-анын көргүзүп турган, эко-номиказын бижылган, жег-күдериче ёзууг болган, албаймыдан үр эвээ үр өрткөндө, чегистер болган ажалдыкылар өлөрөт эгез-лэн.

Оок чыгыжне «Чистота» кооперативни кирип керээри-лер. Оу 1990 чылдын март айа тургускан. Оок дарганы солгуяйы-аа, Е. В. Горныйн төрдө болур В. С. Пинчиков тоубалан. Баш-айгы үеде кооперативни ке-сигинериге ажил-агый таар-мыр, акша-көпөстү-дээ эвээш эвээш ажалдан ач, өзөккө чутула херектиг объекталарын берээ ёзуугар удул берип турган. Ынчалар ааа коллектив тургустуналгы ир чик чегисти корда-ла, оок ажил-чорудулазныч, ала-ланы туугат материалдары-ны чаргылаздыгы, машина-сиккө эвалюцион, ажал-агыларын акша-көпөк тө-иштериге тажымалдыкылар илгер-агезден. Кооперативни ажил-чорудулазныда мылдыг ордурак чамалдыгына бо-нууну хууда ажаллы хожу-геринге ажил-кочамалыг, ес-келериге шутт таарыкча оок, когарлар боордан башка, күтү-дээ бербеп турган.

Нак мылдыг чегистерин кол-лектив кесигинери көрүп, ажал-аа турган, чогурү ү-нелде ому ажил-чамыг көтү-рүлзе чуталар алдым жижел-тер тымбалан. Оон-биле кергелештир кооператив ке-сигинерини турал-сүтүлгө-нини-дээ өрттөрбөстө, бир эвээ хуралдар болуп турган болза, ачта чегистер дугайында чутул-соот үнү-дээ өс-көрдү чыдады турган ийек. Оок уржуулан кооператив-ни даргазы В. С. Пинчиков ажалдыкыларын үндүреринге, күшүн азыртып, сал-хөөгө, машина-техникага, тууг ма-гериалдарыга хамарышкан алыгыларын болу чыксаан шилтирер, чүм кылды эвээ болдуур, оон чыгыс-көпөкчүлө-

орге-ажымыга тааржыр-биле, кылдып, туразында ажал-аа чакан турган. Оок түнелде-де «Чистота» кооперативниг ажил-чорудулазны сайыраа-рынын, акша-ортугалы өөри-нини орунуга, баштайгы ү-нелден улус-на доайган. Туугат материалдары-биле В. С. Пинчиков хандырып шы-давааныннан, бо чылдын ийе алаа кооператив кесигинери ажалдаан, аяк-аа оогрун. Оч иштин ажал-көкө-дээ албан. Оч бүтү чегистерини ажалдыкыларын Е. В. Горныйн билеп, көрүп турган чутулжог.

Чо чылдын июнь 25-те «Чистота» кооперативни кесигинеринин ишти хуралына кооперативниг ажалын дугайында айтырым чутул-гаалганын. Хуралга чүве чутул-гаалганын кооперативниг даргазы В. С. Пинчиков, бухгалтер А. Т. Макаров кол-лективниг ажил-агый, сан-хөөтүн сандарын баксырт-канын чидин-биле шүгүм-ү-л-д-л-е, оларын албай-хүлөө-л-г-ө-н анден хөгөөр сандалы киринер. Ора үндүлгелер айтырып, ишти ажалдан алган, оларын ажалдын ажалдыкыларын шилтирп турал-сүтүлгө-нини-дээ. Кооперативниг даргазы С. Г. Курчичини, бухгалтерини А. А. Шум-макову коллективтегиде кесигинери сонган. Уш хонук хуралын дугуулаа кооперативниг даргазы болган бухгалтер турган штер ма-териалдыг өчкүдүн ача со-гуктан даргага, бухгалтерге дамчыды бээрини хуралдын протоколууда бижээн.

Кооператив кесигинери-ни ишти хуралын шилти-рини В. С. Пинчиков биле А. Т. Макаров хулаа көр-бө, кадым-даа чүве бол-баш ишкы болган. Хуралга кооперативни, оок уауртук-чударынын, ажалдыкыларын ажил-чорудулазныч, амы-дарыларын, чуртталганын, салым-чолууну дугайында чуту-лаа айтырым чутулганын турар үеде олар хуралдын төмөнкүне чедер олурешкан, чорүп барганар. Бо дээрге оларны туразында ажалын өөрөгенинни тодаргай хер-чезин ол-дуур.

В. С. Пинчиков биле А. Т. Макаров боттарынын ажил-агый, дериг-херекселерин, машина-техниканы, сан-хөө-болгаш өскө-дээ докумен-ти-ларны тажымын ача согуктан даргага, бухгалтерге күлүз-л-г-ө-н бээрден отталган. Совхоз директору Е. В. Горныйга олар берган, кооператив хуралын эргененин, оок үндүрген шилтиренин дугайында чутулган берген, моон соңгар чүм кылза чо-гурууну талзы-биле сүмө-лөшкөн. Кооперативниг хуралын шилтирени директор херекке-дээ алган. Түнел-линде «Чистота» кооператив-ниг дүжүргөн, дериг-херек-селдерин бугурургө дедир эгиткен. Кооператив кесигинери кадым-даа хожуу-дур-гуну хажымал, үрөтүзүп, бугуруу чок чегре ажил чок ар-кылар.

Оон соонда ам-на көп кооператив кесигинери хеделин үнгөн. Шын чорукту илердин тывар соруда-биле ол-бо чердерге хомудалын илгер-көч чагаларын чоруткан. Ында айткан хажымдык-кыларын, чегистерни тол-дурары-биле тускай комиссия хынал көргөн.

«Чистота» кооперативниг дүжүргөн, ажалдыкыларын ажал чок артыртып, моралдык бол-ган материалдыг когаралды чедиренин шындыг бе дээр-ини хомудалаа айткан. Ай-тырым чутулдурум ёзуугар олар сайгарып көргөн.

Кооперативни тургускан, оок устанын коллективниг ишти хуралында бадылган. Улус депутаттарын Кызыл район Советинин күтүкени комитетинин № 117 шилтир-ени-биле кооперативни бугу-рунган. Ынчанга ол хожуула ёзуугар тургустунган бот-тускайлан ажалдаар, ажал-агый иштинде кооператив болган. Ылангы-аа болза хожуу-дурму, кооператив-ниг устанын 9 чүдүн кар-жым-биле хажымды, Кызыл

районун тараачин (арат) болган кооператив ассо-циацияны даргазы А. И. Семеновтун бо чылдык июль 22-де ат салганы № 140 дугаар дужаалын ёзуугар «Чистота» кооперативни дүжүргөн, саарыла херекселерин хажырган болгаш коллектив-терин. Ачта үеде ажил-агый болуп турар хообулуну дү-рүмү ёзуугар алырга, кооперативтер боттарынын ажил-чорудулазны согаларын азы дүжүренин кооператив кесигинеринин ишти хуралына чыгып шилтирлөр ужурул. Чок болза, устаны бадылган органын шилтир-биле ону кылдыр. Оон анында көдээ ажил-агый хообулун, устан иштелерин каржым-биле үрүн таарылгалда кооперативниг дүжүрүп, чок кылды болур. Моно барымаалаарга, ассоциацияны даргазы А. И. Семенов чаксаан кооператив-ни тараачин, эт-хөргөңүн хажырган дугайында дужаалаа ат салдыр эргеш чок турган. Ылангы доктратик артект түр-бүжү директору Е. В. Горныйн болдурун карган туралы биле хаван солдарын чик өрткөкө салар (колдууду 5 ка-тап чик) дужаалаа үндүргөн. Чүге чингеткен өрткөкө салдып тур-арын мида айтпаан. Хаван солдарын кыгга чеген, кан-дыр өрткөкө сатканын дугайында документ кооперативте чок болган. Ылан-ла кооператив кесигинеринге салар дэш алган чүве болза, кымыр алганы билдинтир турары албан. Моон амыга, чикпектер өрткөкө хаванларын чөпшөрдөл алган, өскө кижилерге улуг өрткөкө сат-

Хомудалаа 36 баш хаван алаш шын эвээ сатканын бил-жээн. 1992 чылдын апрель 23-те «Көк-Тей» совхозтын 543 килограмм дөңгөн 36 баш хаван олган «Чистота» кооперативне чөпшөр бер-генинин документин бар бол-ган. Оон бир килограмм дү-рүгү деңизин 24 рубль 20 ка-пеекке саткан. Нинтин-биле хаван солдарын олтоэ 16819 рубль 97 көпөкө бол-ган, ону кассетага дужаалган. Коллективтегиде бугурулуниг бухгалтеризимини балас үнел-сини ёзуугар алырга, 2-4 ай болган хаван олгунуң био-лограммын олтоэ 116 рубль 92 көпөкө болуп турар. Ылангы доктратик артект түр-бүжү директору Е. В. Горныйн болдурун карган туралы биле хаван солдарын чик өрткөкө салар (колдууду 5 ка-тап чик) дужаалаа үндүргөн. Чүге чингеткен өрткөкө салдып тур-арын мида айтпаан. Хаван солдарын кыгга чеген, кан-дыр өрткөкө сатканын дугайында документ кооперативте чок болган. Ылан-ла кооператив кесигинеринге салар дэш алган чүве болза, кымыр алганы билдинтир турары албан. Моон амыга, чикпектер өрткөкө хаванларын чөпшөрдөл алган, өскө кижилерге улуг өрткөкө сат-

Бир хомудалдың изи-биле

турган Ю. М. Чингит-оол 1992 чылдын август 13-те районун арат болган кооператив ассоциациянын даргазы А. И. Семеновтун «Чистота» кооперативни дүжүргөн дугайында үндүргөн дужаалды хожуулаа дүш-түрүп турарын барымаалааш, ону күш чок болдуур талзы-ны-биле удурунанын шындыгын оок амыга чоруткан турган. Ылангы-аа болза А. И. Семенов биле Е. В. Горныйн хообул ёзуугар прокурурун негелдезин тооп көрбөш, күү-сөтпөн.

Районун тараачин (арат) болган кооператив ассо-циацияны «Көк-Тей» коллективтегиде ажал-агый бүтүрдүлгенин кирип алганы турган эвээ. Бир эвээ мурунда турган коллотот, совхозтар болган өскө-дээ колга ажал-агый бүтүрдүлгелери хообулда айткан чүмө-биле дериг-херекселерин база кер устанот-кылар ол коллективтерге хажы-маржым турган хаматыгга чүгө уден берилкен соонда мынан ассоциацияга кирип боуар. «Көк-Тей» совхозту көдээ ажал-агый бүтүрдүлг-ө-н кылдыр эе организастазан деп сана-ла-дээ турар болза, коллектив кесигинеринге дериг-херекселерин, кер устан-отканын улус бербеп, дам-чыртпаны, болууну статуюн эсертелз болуп турар. Моон алган көргө, совхозтарын, өскө-дээ коллотот базамында кооперативтерин бадылганын районун тараачин, кооператив ассоциациянын тургуска-нын хообул ёзуугар шын эвээ болуп турар. Чүге дээрге ми-да күрүш болган кооператив коллективтер кеттишкан бол-дуру турар. Ылдыг болганан-дан оон тургустунганын шки-мөгенин Көдээ ажал-агый министрствоу өнү-жүрөгүнүн күрүне компетди-биле кады хаш өөрөгн кар-геш, айтырым хообулду дүшүрт чөптү шилтирлери негестини келген.

Боттарынын туразынын-биле «Көк-Тей» коллективтегиде ажал-агый бүтүрдүлг-ө-н директору Е. В. Горныйн «Чистота» кооперативни даргазы В. С. Пинчиков, бухгалтери А. Т. Макаров олар

орге-ажымын соора ажалган, коллективтегиде бугурулуниг база кооперативниг өнү-жүрөгүн, мал-манын, акша-көпөсөн будап, чашкан-агый, боттарыныг шиндээли ап турарын факт-барымаала-ларын дугайында хомудалаа хой-бу-биле айткан. Олар-ын хынал көргө, колдуу ба-дынтканын турар.

Хомудалаа 36 баш хаван олган шын эвээ сатканын бил-жээн. 1992 чылдын апрель 23-те «Көк-Тей» совхозтын 543 килограмм дөңгөн 36 баш хаван олган «Чистота» кооперативне чөпшөр бер-генинин документин бар бол-ган. Оон бир килограмм дү-рүгү деңизин 24 рубль 20 ка-пеекке саткан. Нинтин-биле хаван солдарын олтоэ 16819 рубль 97 көпөкө бол-ган, ону кассетага дужаалган. Коллективтегиде бугурулуниг бухгалтеризимини балас үнел-сини ёзуугар алырга, 2-4 ай болган хаван олгунуң био-лограммын олтоэ 116 рубль 92 көпөкө болуп турар. Ылангы доктратик артект түр-бүжү директору Е. В. Горныйн болдурун карган туралы биле хаван солдарын чик өрткөкө салар (колдууду 5 ка-тап чик) дужаалаа үндүргөн. Чүге чингеткен өрткөкө салдып тур-арын мида айтпаан. Хаван солдарын кыгга чеген, кан-дыр өрткөкө сатканын дугайында документ кооперативте чок болган. Ылан-ла кооператив кесигинеринге салар дэш алган чүве болза, кымыр алганы билдинтир турары албан. Моон амыга, чикпектер өрткөкө хаванларын чөпшөрдөл алган, өскө кижилерге улуг өрткөкө сат-

Хомудалаа 36 баш хаван олган шын эвээ сатканын бил-жээн. 1992 чылдын апрель 23-те «Көк-Тей» совхозтын 543 килограмм дөңгөн 36 баш хаван олган «Чистота» кооперативне чөпшөр бер-генинин документин бар бол-ган. Оон бир килограмм дү-рүгү деңизин 24 рубль 20 ка-пеекке саткан. Нинтин-биле хаван солдарын олтоэ 16819 рубль 97 көпөкө бол-ган, ону кассетага дужаалган. Коллективтегиде бугурулуниг бухгалтеризимини балас үнел-сини ёзуугар алырга, 2-4 ай болган хаван олгунуң био-лограммын олтоэ 116 рубль 92 көпөкө болуп турар. Ылангы доктратик артект түр-бүжү директору Е. В. Горныйн болдурун карган туралы биле хаван солдарын чик өрткөкө салар (колдууду 5 ка-тап чик) дужаалаа үндүргөн. Чүге чингеткен өрткөкө салдып тур-арын мида айтпаан. Хаван солдарын кыгга чеген, кан-дыр өрткөкө сатканын дугайында документ кооперативте чок болган. Ылан-ла кооператив кесигинеринге салар дэш алган чүве болза, кымыр алганы билдинтир турары албан. Моон амыга, чикпектер өрткөкө хаванларын чөпшөрдөл алган, өскө кижилерге улуг өрткөкө сат-

Кымыл районун проку-рунун күлүзгезини күүсөдөп турган Ю. М. Чингит-оол 1992 чылдын август 13-те районун арат болган кооператив ассоциациянын даргазы А. И. Семеновтун «Чистота» кооперативни дүжүргөн дугайында үндүргөн дужаалды хожуулаа дүш-түрүп турарын барымаалааш, ону күш чок болдуур талзы-ны-биле удурунанын шындыгын оок амыга чоруткан турган. Ылангы-аа болза А. И. Семенов биле Е. В. Горныйн хообул ёзуугар прокурурун негелдезин тооп көрбөш, күү-сөтпөн.

Районун тараачин (арат) болган кооператив ассо-циацияны «Көк-Тей» коллективтегиде ажал-агый бүтүрдүлгенин кирип алганы турган эвээ. Бир эвээ мурунда турган коллотот, совхозтар болган өскө-дээ колга ажал-агый бүтүрдүлгелери хообулда айткан чүмө-биле дериг-херекселерин база кер устанот-кылар ол коллективтерге хажы-маржым турган хаматыгга чүгө уден берилкен соонда мынан ассоциацияга кирип боуар. «Көк-Тей» совхозту көдээ ажал-агый бүтүрдүлг-ө-н кылдыр эе организастазан деп сана-ла-дээ турар болза, коллектив кесигинеринге дериг-херекселерин, кер устан-отканын улус бербеп, дам-чыртпаны, болууну статуюн эсертелз болуп турар. Моон алган көргө, совхозтарын, өскө-дээ коллотот базамында кооперативтерин бадылганын районун тараачин, кооператив ассоциациянын тургуска-нын хообул ёзуугар шын эвээ болуп турар. Чүге дээрге ми-да күрүш болган кооператив коллективтер кеттишкан бол-дуру турар. Ылдыг болганан-дан оон тургустунганын шки-мөгенин Көдээ ажал-агый министрствоу өнү-жүрөгүнүн күрүне компетди-биле кады хаш өөрөгн кар-геш, айтырым хообулду дүшүрт чөптү шилтирлери негестини келген.

Боттарынын туразынын-биле «Көк-Тей» коллективтегиде ажал-агый бүтүрдүлг-ө-н директору Е. В. Горныйн «Чистота» кооперативни даргазы В. С. Пинчиков, бухгалтери А. Т. Макаров олар

орге-ажымын соора ажалган, коллективтегиде бугурулуниг база кооперативниг өнү-жүрөгүн, мал-манын, акша-көпөсөн будап, чашкан-агый, боттарыныг шиндээли ап турарын факт-барымаала-ларын дугайында хомудалаа хой-бу-биле айткан. Олар-ын хынал көргө, колдуу ба-дынтканын турар.

Хомудалаа 36 баш хаван олган шын эвээ сатканын бил-жээн. 1992 чылдын апрель 23-те «Көк-Тей» совхозтын 543 килограмм дөңгөн 36 баш хаван олган «Чистота» кооперативне чөпшөр бер-генинин документин бар бол-ган. Оон бир килограмм дү-рүгү деңизин 24 рубль 20 ка-пеекке саткан. Нинтин-биле хаван солдарын олтоэ 16819 рубль 97 көпөкө бол-ган, ону кассетага дужаалган. Коллективтегиде бугурулуниг бухгалтеризимини балас үнел-сини ёзуугар алырга, 2-4 ай болган хаван олгунуң био-лограммын олтоэ 116 рубль 92 көпөкө болуп турар. Ылангы доктратик артект түр-бүжү директору Е. В. Горныйн болдурун карган туралы биле хаван солдарын чик өрткөкө салар (колдууду 5 ка-тап чик) дужаалаа үндүргөн. Чүге чингеткен өрткөкө салдып тур-арын мида айтпаан. Хаван солдарын кыгга чеген, кан-дыр өрткөкө сатканын дугайында документ кооперативте чок болган. Ылан-ла кооператив кесигинеринге салар дэш алган чүве болза, кымыр алганы билдинтир турары албан. Моон амыга, чикпектер өрткөкө хаванларын чөпшөрдөл алган, өскө кижилерге улуг өрткөкө сат-

Хомудалаа 36 баш хаван олган шын эвээ сатканын бил-жээн. 1992 чылдын апрель 23-те «Көк-Тей» совхозтын 543 килограмм дөңгөн 36 баш хаван олган «Чистота» кооперативне чөпшөр бер-генинин документин бар бол-ган. Оон бир килограмм дү-рүгү деңизин 24 рубль 20 ка-пеекке саткан. Нинтин-биле хаван солдарын олтоэ 16819 рубль 97 көпөкө бол-ган, ону кассетага дужаалган. Коллективтегиде бугурулуниг бухгалтеризимини балас үнел-сини ёзуугар алырга, 2-4 ай болган хаван олгунуң био-лограммын олтоэ 116 рубль 92 көпөкө болуп турар. Ылангы доктратик артект түр-бүжү директору Е. В. Горныйн болдурун карган туралы биле хаван солдарын чик өрткөкө салар (колдууду 5 ка-тап чик) дужаалаа үндүргөн. Чүге чингеткен өрткөкө салдып тур-арын мида айтпаан. Хаван солдарын кыгга чеген, кан-дыр өрткөкө сатканын дугайында документ кооперативте чок болган. Ылан-ла кооператив кесигинеринге салар дэш алган чүве болза, кымыр алганы билдинтир турары албан. Моон амыга, чикпектер өрткөкө хаванларын чөпшөрдөл алган, өскө кижилерге улуг өрткөкө сат-

Кымыл районун проку-рунун күлүзгезини күүсөдөп турган Ю. М. Чингит-оол 1992 чылдын август 13-те районун арат болган кооператив ассоциациянын даргазы А. И. Семеновтун «Чистота» кооперативни дүжүргөн дугайында үндүргөн дужаалды хожуулаа дүш-түрүп турарын барымаалааш, ону күш чок болдуур талзы-ны-биле удурунанын шындыгын оок амыга чоруткан турган. Ылангы-аа болза А. И. Семенов биле Е. В. Горныйн хообул ёзуугар прокурурун негелдезин тооп көрбөш, күү-сөтпөн.

Районун тараачин (арат) болган кооператив ассо-циацияны «Көк-Тей» коллективтегиде ажал-агый бүтүрдүлгенин кирип алганы турган эвээ. Бир эвээ мурунда турган коллотот, совхозтар болган өскө-дээ колга ажал-агый бүтүрдүлгелери хообулда айткан чүмө-биле дериг-херекселерин база кер устанот-кылар ол коллективтерге хажы-маржым турган хаматыгга чүгө уден берилкен соонда мынан ассоциацияга кирип боуар. «Көк-Тей» совхозту көдээ ажал-агый бүтүрдүлг-ө-н кылдыр эе организастазан деп сана-ла-дээ турар болза, коллектив кесигинеринге дериг-херекселерин, кер устан-отканын улус бербеп, дам-чыртпаны, болууну статуюн эсертелз болуп турар. Моон алган көргө, совхозтарын, өскө-дээ коллотот базамында кооперативтерин бадылганын районун тараачин, кооператив ассоциациянын тургуска-нын хообул ёзуугар шын эвээ болуп турар. Чүге дээрге ми-да күрүш болган кооператив коллективтер кеттишкан бол-дуру турар. Ылдыг болганан-дан оон тургустунганын шки-мөгенин Көдээ ажал-агый министрствоу өнү-жүрөгүнүн күрүне компетди-биле кады хаш өөрөгн кар-геш, айтырым хообулду дүшүрт чөптү шилтирлери негестини келген.

Боттарынын туразынын-биле «Көк-Тей» коллективтегиде ажал-агый бүтүрдүлг-ө-н директору Е. В. Горныйн «Чистота» кооперативни даргазы В. С. Пинчиков, бухгалтери А. Т. Макаров олар

орге-ажымын соора ажалган, коллективтегиде бугурулуниг база кооперативниг өнү-жүрөгүн, мал-манын, акша-көпөсөн будап, чашкан-агый, боттарыныг шиндээли ап турарын факт-барымаала-ларын дугайында хомудалаа хой-бу-биле айткан. Олар-ын хынал көргө, колдуу ба-дынтканын турар.

Хомудалаа 36 баш хаван олган шын эвээ сатканын бил-жээн. 1992 чылдын апрель 23-те «Көк-Тей» совхозтын 543 килограмм дөңгөн 36 баш хаван олган «Чистота» кооперативне чөпшөр бер-генинин документин бар бол-ган. Оон бир килограмм дү-рүгү деңизин 24 рубль 20 ка-пеекке саткан. Нинтин-биле хаван солдарын олтоэ 16819 рубль 97 көпөкө бол-ган, ону кассетага дужаалган. Коллективтегиде бугурулуниг бухгалтеризимини балас үнел-сини ёзуугар алырга, 2-4 ай болган хаван олгунуң био-лограммын олтоэ 116 рубль 92 көпөкө болуп турар. Ылангы доктратик артект түр-бүжү директору Е. В. Горныйн болдурун карган туралы биле хаван солдарын чик өрткөкө салар (колдууду 5 ка-тап чик) дужаалаа үндүргөн. Чүге чингеткен өрткөкө салдып тур-арын мида айтпаан. Хаван солдарын кыгга чеген, кан-дыр өрткөкө сатканын дугайында документ кооперативте чок болган. Ылан-ла кооператив кесигинеринге салар дэш алган чүве болза, кымыр алганы билдинтир турары албан. Моон амыга, чикпектер өрткөкө хаванларын чөпшөрдөл алган, өскө кижилерге улуг өрткөкө сат-

Хомудалаа 36 баш хаван олган шын эвээ сатканын бил-жээн. 1992 чылдын апрель 23-те «Көк-Тей» совхозтын 543 килограмм дөңгөн 36 баш хаван олган «Чистота» кооперативне чөпшөр бер-генинин документин бар бол-ган. Оон бир килограмм дү-рүгү деңизин 24 рубль 20 ка-пеекке саткан. Нинтин-биле хаван солдарын олтоэ 16819 рубль 97 көпөкө бол-ган, ону кассетага дужаалган. Коллективтегиде бугурулуниг бухгалтеризимини балас үнел-сини ёзуугар алырга, 2-4 ай болган хаван олгунуң био-лограммын олтоэ 116 рубль 92 көпөкө болуп турар. Ылангы доктратик артект түр-бүжү директору Е. В. Горныйн болдурун карган туралы биле хаван солдарын чик өрткөкө салар (колдууду 5 ка-тап чик) дужаалаа үндүргөн. Чүге чингеткен өрткөкө салдып тур-арын мида айтпаан. Хаван солдарын кыгга чеген, кан-дыр өрткөкө сатканын дугайында документ кооперативте чок болган. Ылан-ла кооператив кесигинеринге салар дэш алган чүве болза, кымыр алганы билдинтир турары албан. Моон амыга, чикпектер өрткөкө хаванларын чөпшөрдөл алган, өскө кижилерге улуг өрткөкө сат-

Кымыл районун проку-рунун күлүзгезини күүсөдөп турган Ю. М. Чингит-оол 1992 чылдын август 13-те районун арат болган кооператив ассоциациянын даргазы А. И. Семеновтун «Чистота» кооперативни дүжүргөн дугайында үндүргөн дужаалды хожуулаа дүш-түрүп турарын барымаалааш, ону күш чок болдуур талзы-ны-биле удурунанын шындыгын оок амыга чоруткан турган. Ылангы-аа болза А. И. Семенов биле Е. В. Горныйн хообул ёзуугар прокурурун негелдезин тооп көрбөш, күү-сөтпөн.

Районун тараачин (арат) болган кооператив ассо-циацияны «Көк-Тей» коллективтегиде ажал-агый бүтүрдүлгенин кирип алганы турган эвээ. Бир эвээ мурунда турган коллотот, совхозтар болган өскө-дээ колга ажал-агый бүтүрдүлгелери хообулда айткан чүмө-биле дериг-херекселерин база кер устанот-кылар ол коллективтерге хажы-маржым турган хаматыгга чүгө уден берилкен соонда мынан ассоциацияга кирип боуар. «Көк-Тей» совхозту көдээ ажал-агый бүтүрдүлг-ө-н кылдыр эе организастазан деп сана-ла-дээ турар болза, коллектив кесигинеринге дериг-херекселерин, кер устан-отканын улус бербеп, дам-чыртпаны, болууну статуюн эсертелз болуп турар. Моон алган көргө, совхозтарын, өскө-дээ коллотот базамында кооперативтерин бадылганын районун тараачин, кооператив ассоциациянын тургуска-нын хообул ёзуугар шын эвээ болуп турар. Чүге дээрге ми-да күрүш болган кооператив коллективтер кеттишкан бол-дуру турар. Ылдыг болганан-дан оон тургустунганын шки-мөгенин Көдээ ажал-агый министрствоу өнү-жүрөгүнүн күрүне компетди-биле кады хаш өөрөгн кар-геш, айтырым хообулду дүшүрт чөптү шилтирлери негестини келген.

Боттарынын туразынын-биле «Көк-Тей» коллективтегиде ажал-агый бүтүрдүлг-ө-н директору

Удуртукчулар аалчыларны

канчаар хүлээн алырыл?

ЁЗУЛАЛДЫ САГЫЫР

«Шын» солунга Сергей Баирин «Чудукаралар чоруктан уштуун кезээ» деп бизжэн чүүдүгө хамаарыштыр бодумуң бодолорумны номчулур-биэ улам, мынал-ла. Президентиге даштык аалчылар хүлээн алар апарганда, алаа күвүтүр болган уран чүүдү талазы-биле чөлүкчү херек дээр авторуң бодолди текшир-дир мек. Көрүңер даан, бистин респ...

Буруңгу Тываыс даштыкы туртарын согурууга чараалар алат, ат-алдары бедел, бот-дугунаын күрүнө апаргынына да кым өөрүс боор. Тыва Республиканы Президентининин, Чазаның болгаш Дэниел Сөвдинин даштыкы бол-гаш ХКД-нин чурттары-биле бизжэн харылзааны рынок экономиказын негелдези-биле туура турарга сеткилден амырал, ажил-үлө бүдүңүр-ле болунаан деп күз-дөрүң-дир мек. Сентябрь ай — бистин республиканың төөгү-зүңгө утунуңубас. Чүгө дээр-ге Тываның төөгүзүңгө бир-ле дугаар Ыдыктыг башкы XIV Дэниел Мынаа алдаан келгеш, сөгүш-сеткилдерини оожуктуруң, артыгал, шаажың-чүдүгөвисти эттиңди, чаагың чүүдү кылгаш барган. Оон соонда, Кыргызстанын Дэниел Сөвдинин Даргазы, Швейцария, Американың төлээлери Тывага келгеш болгай. Ол мыкша чоокта чаа Россияда Американың элчи теринин дипломаттары Тыва Республиканың Дэниел Сөвдинин Даргазын чаалаан, биле келгеш, Тываны магадаан барганын солун, сеткүлдөр-ден номчан бис. Шаа мын-дан албанын аяч-чоруң кы-лып келиң күрүнө чергелди даштыкы, шитки күрүнө тен-дөөлөргө умжурулгандары ам-даа уламчылар, амдыл-рад мычар негел-лаа келген.

Бистин күрүнеске алааң келген хүндүтүгү удуртукчуларым, күрүнө чергелди төл-дөөргө умжурулгандары тур-густуңа тускай бадалларын дугаар дипломатиянын дүрүмү сугал хүлээн аң турар бис деп айтырың тургустуң келиң. Республика, ра-йон чергелди хүлээн алышкы-ныларын негелдедиң ёугаар кымыр журутуд кемчел-дерин чүгүбөр негелдедиң че-дир чыбай турарымын минир апар бис. Шынал-ла, бистин республикага күрүнө чергелди байырларды, риту-алдар, шагаа, наадым болгаш өске-даа оюн-тогуларда Пре-зидентинин, Дэниел Совет Дар-газының киржилгези-биле эр-тер аларган таварылгада алаа баш удур белеткенин, тускай сенарияны тургузуң, бүт-ле күлүттүгү кемчелерин чо-рударыңа даргаларга суме-рек херек апар болгай. Оон баш-ка чер-чеге удуртукчулар даргаларыңа каячтар уктуруң, каячтың идиң-хеп келерин, чү-кү чугалаарың болгаш өскө-дөө чугала негелдедиң билбес болгай. Ажы-биле чугалаарга, алаа бөдүүн ху-

публикамыс бот-дугунааңа күрүнө болган-да, албаның, найралдыг, харылзааны ажы-херек кылың, даштыкы болган Россия Федерациязында аалчылар чедип кээп, ак-көк хемер, дагалар чуртунуң чурумалдыг черерин көрүң, ажы-ишчи чоңу-биле ужуражың, түңисинде Тываның удуртукчу даргалары-биле ажы-херекти дугуржулганы кылың турар.

За чурум херек. Дэниел хүлээн алышкын-нар даштыкы аалчыларын түңисинде ап, бистин удуртукчу даргаларымын ала-алдың бестиге билиң. Тываның аалчыларын бистин чедип кээп, ак-көк хемер, дагалар чуртунуң чурумалдыг черерин көрүң, ажы-ишчи чоңу-биле ужуражың, түңисинде Тываның удуртукчу даргалары-биле ажы-херекти дугуржулганы кылың турар.

Ыдыктыг башкы Далай-Ламамың Тывага аян-чоруунуң үзүңде набыссалга, раён-нар девискээриңге командалар, даргалар кияктерини көндүзүңдөн, кымы дашы-лары билдиргенде, чамдык ор-ганизацыт кезээ кудук де-ниелге эртенени чажыргаш канчаар бис. Хөгжүм-ши те-атрымың муруңга Далай-Ла-мамың чорутка турган удур-тукчу даргалар чүп-лаа кил-тичкен айымын тыптай, алаа-кыскан аячыл алгаш турган-ны оон эскергем. Ол бистин сөгүш-сеткилдерини күлү-тү-разымың чамас денелиңи көр-гүскөң. Мындагың ижектен чедестериң чедизин-даа чу-гаалаң болур.

Күрүнө чергелди хүлээн алышкының чорудуң тур-ра, эртенги, дүшкөң, кезжэң, ажы-херекти, аян-чоруңуң хүлээн алышкының ёзула-лыгын каячтар чорударыңды айтырыңарың тургустуңуң келиң. Бо бүтүңү хылгачтар өөрлөргө бистин негелдедиң турар. Ылангыч ёзулдарын канчалар эртертер талазы-биле арты-ауржулгавис кончүг ча-а. Бо таварылгада ёзула-лыг эртертер чөвөлөкчиге сенар-иялыг, режиссер ажыды бе-дик чаала турар журутуд. Ол кижин чурттар арзымың дипломатиянын, оон сөгүм-дүрүмнүн өөренип алган тур-густу күзүңгөң. Че харын, эр-тени ажы-херектиң хүлээн алышкын ёзулады дикжиң, мынаа дыка хей ёзулдарың сагым апар. Кан шакта хүлээн алың, кайм хер ур-дүгүлчүлөр, чүкү чугалаары-мың, амыр-менди солчуп там-жары, сандыкларга олар бе-зы олурбас бе, дашкыкым мурун кедерлири, каш мину-та чугалаарың, каячтың суй-белестер солчуруң, каячтың аш-чөм дөгүлөрүң дээш, са-гар чүүлдөр тодаргай турар журутуд. Ол мыкша дүштөк, тускай, кезжэңи хүлээн алышкының дыка денгерен-диге болган сагым дүрүмнүн кый болур. Республика со-лунарыңга, радио, телевиде-ниң дамчыдылганына кая-жың, каячтың мездээр бээр баяз тускай чөвөлөкчиге ха-мааржыр. Бисте журналистер кайм хамаанчыкка даштыкы аалчылардын интервьюну ал-кан турар болгай. Мынаа ба-

УЛУГ ЧАЛГЫГ ТЕВИИ-БИЛЕ

(Этеги № 241 солунда)

Виктор Шогжапович каяч-тың чүүдү кыла бергенде, оун мынал-ла энжиге че-дирер, могаң-шыларын-даа уттуттар чаңчалдыг. Дөртен чылдарын эгезинде шикилери театрда профессионалдыг бе-дик денелге тургузуң эгелей берген. Ычан артистер алы-жы, оларын билгит-мергежи-ли-даа кыдыг кончүг эвес турган. Д. Фурмановтуң «Ая-мээр» деп шикиз режиссер И. Я. Исидович белеткен тур-ла, чамдык берге синаларга болуусуңарың оон хере ка-талатпаң кээрге, оон киржичи-лери аныктар бестин могаң-шылап кээр. А ол шикиз ми-чан баталон коммиссарыга олган Көк-оол черге тоотас, ойнап турда, сагым-ла!

— Че, оолдар, база катап бажыңдар эгезилээр — дээш, жогуг, баштак, тым-чык чугалаары-биле өөри ол дордан-ла хей-агт кириптер турган. Шинилерде мездерлерин оуп-хевирини шыа тып, шитки-ли сөгүш-сеткили кылаттыг илеридиринге театрың ботгаста боздың эң баштай арта баскан аныктарга ол болуңу ты-пыңгыр сумелериң бо-ла бээр турду. Студияга өөрдилгендиң ушкыч чылдыга театрың чо-гаалдыгы аяктылың кол че-региле «Хайбаран ботту» бе-леткек үндүрүң кирген. Шини-ни кол рольдарыңа анык артистериң кияргылап көр-гүскөң, бергелер бо-ла турар кээр. Ында болуусуңар — шаандык эрги Тываның ам-ды-лары. Оун ол хер көрүскөң апарар. Хам-оолдуң оуп-хевир-ини тургузарыңа анык баштай ойнаан артистерге нарып бол-гай, белеткенге белеткенге, көргүскөң-ле, авторуң сагым-чыга четлес.

— Адыр, дүшкөң, хамын каячтар, оузуңуңду, чамаша оуп-хевирин көрүңүң турары-мыс ам-даа четлес-тур — дээш, Көк-оол бир белеткек үзүңде хамын дерини кет-кериң, орба, дүңгүрүң тутканы, хамын бээрге, режиссер Иван Яковлевич бестин каягай бер-ген. Шын буртуңуң маадрыл-мын амыралды, аажы-чаны, оуп-хевирини ачы-ангы. К. Симонянтың «Орус кияк-теринде» коммиссар Васинини ролун күссөң бергенде, ол Төрзөн чүрт дээр амы-тын-ни харам чоокка бердингө бурут

маддыр апарган турар. С. Токмактың «Денгир-оол», «Боттанган күзөл» деп шикиз-деринде Семис-Лама биле Хорукланың, бурат чогаал-чы И. Шажининиң «Кажар Буамшууна» Ширээ-Ла-мамың ролдарын бот-ботта-рынга дөмөйлөсө, кара са-гыштыг, кажар дайыңнар кыдыр көргүскөң көрүскөң берилер.

«Боттанган күзөл» театр спенанга баштай уңген соонда, оон дугайында реши-тура мандыг оудурулар ча-гыштан уттундуруң: «Хор-дукпан (Көк-оол ойнаа) баштай спенга көстүп кээр, солагай холу туттумас, бир бузу бестимас, денгүн шим-чеге чороруң, аржажок амын кыдыр сагымдар, каяч ол хоралкың үүгүлүгүңи кы-лың турду көөрге, шуут-ла «дырин» кээр, ёзудат кара сагымгың дайыңдыр деп көрүкчү шыныга бээр». С. Пюрбонун «Кызыл үр-ден шикизинде кыдат эң дээр-бени чачымың ролон бөөгү дед дайың кыдыр ойнаа». «Ак-көк хемериниң чуртуду» уран-чечен баштайгы а-на кинода оупуг каячтар да-ны уңсүндө ролдарага шуут дөмөйлөсө, бир азы кыдыр көргүскөң. Оон шикизге ойнаарын чүгө көрүкчүлөр эвес, доктамап каяч амы-дал келген өөрү бестин ма-га-дар чорган.

Театр Тывага тургусту-нун кээринде эгезлээш, чо-гаалдыкы ажилга Виктор Шогжапович биле барык-ла тургучу кады ажилдап чо-рдуус. Шикте эки-ле ойнаар ийин, кончүг тымыгың, са-ым-чачыңың кижин. Ол кан-дыг ролга ойнаваң дээр! Баштайгы уде калаар бол-гон ойнарга бестин улус аажок сонуургаар турган болгай — деп, сурагың хоо-чун артист Максим Музук сеткил хамың чугалаң турар. Оон мыдыг болганы база та-варылга эвес.

— Төрзөн Тывада бар-баз, четпезн чери-даа чок ийин. Ол хорашы, азы-бүрү ажал, мергежили, аажы-чачың киякчере жуура-жың, чугалаңгың чораш мек. Шинилерге артист каяч оуп-хевирин бот-боттарыга дө-мөйлөсө кыдыр тургуза-рынга ол онза чугула болур. Амдыралды школа дээр, оон хейи өрөңер алар — деп, ол чугалап чораш. Оун Көк-оол мычар ажилдап-лаа чор-ган. «Ат, чаражым ая!» деп шикизин бижирде, ол Улуг-Хем районда аныкты бир колхозка аң хере чурттаан. Оон аныктарыңа амдыра-лымдан болуусуңарың көр-үп шилеп алганы, ол шикизин чогаалдырыңа база дуалыг болган. Бо комедия мыска-ла бола, көрүкчүлериң база аажок сонуургаар.

Кижиниң амдырал-чурт-талгазы нарын, азы-бүрү болурулар. Алаа шууганың шуругаатар, бергелер тавар-шыкчылар. Кончангамы ол чүзе ийик, Көк-оол бестин чылдарын эгезинде, артист болгаш чогаалды ажилың кая-гаш чоруткан. Баштай Улуг-Хемге, Чадаанага чоруп тур-ган, адал соонда Бай-Тайгага шуут чурттай берген деп су-раг дымалган. «Алаа кайың үр бөрүдү, ол улавас экирээр болгай аяң дээр, өөрү баш-тай херексе албайн. Ылчал-ажык айлар, чылдар шуужуп эртин турган, Көк-оол театр-же ээп көлбөстөн. Өөрү че-га-да херек чок болган ий-жи, кино баргаш чор мек дээр дугайың келген. Чы-гылган, ол школа сеткелге көрүлгөң, күзүн, кижиниң дүш-көн-аң өгөрлөгө тарза соктап берил чорур апарган.

Оон чылаагааның артист өөрү-даа билиң чадаан. Өгү-бүлениң херексе эезин айна-ла каапканы, өске бир кижин биле өг-бүле тулап чо-руй баргыны оон сагыш-сет-килин «аар балгылаң», алаа муңкулган дээр чүгө со-дунде билдинген. Бергеге та-варышкан кижиге каячтар уде аш-өөрүңүң чогууң дө-күмчө, дуузың херек болгай. Оон хоочун артист өөрү ко-мунистер Максим Музук биле Николай Өлзей-оол мычар Бай-Тайганың Бай-Тагаа бир алаа чурттан турган Көк-оолга шуут-ла аадаң четкеш, чугалашканы, Баштай «чорбас мек» дээр, делдирленгеш ту-

руе планы доктамап күссөң, районда эң ажадыг коллективтерини биззэңге са-надың турган. Ам мыда байдал шуут сан-даран, фермаң буурап дү-кен деп чугалаң болур. Моон мурунда фермага 400 аажок баш бода мал турган болза, ам чүс баш четпес мал ар-тач. Ферманың удуртуп баш-таар кийиз-даа тымылбайт берген. Район төвүңүң чогуу-га турган ферманың ажилы мычар баарга Хандагайты сууруң уруугар албан чө-релер, школарың болгаш эмне-лге черлери сүт чок арткан.

Совхоз инициатива-биле уа-г бергедэшиңгерге таварыжың турга-ла, хой малда улус боттарыңың ажилың салбаан, ажил-агайын бир азымы алган чазарга организацын ал-гаш, ээтти, дүктү бууруң турган. Совхозтун хойларың тус-тус кооперативтер болуп ажилдай берген. Ыдыг кооп-

еративтериниң бирээни «Хам-Дыт» кооператив деп адаан. Ында 18 хойуг өгү-бүле ажил-дап турар. Оун Мынчаа Кежиновна Монгуш уауртуу турган. Бо кооперативтин хой-жыгы кыштагылашкениң эки белеткелди киргизген. Бүгү мал-дын денгели эки. Чык кия-дышымың берге болган-да ботча, хойжы өг-бүле буруу четпир хеммээлдиң итениң бо чыйын белеткек алганы. Лазо МОНГУШ.

Күштүг чоруум сенде болгаш шык-тыр мек... дээр, узуң хооң кыдыр ба-дыргылаптарга, сагыш-сет-килерге таалаңчыл-ла. Көк-оолун биззэң аламың ам республика радиовуңу дүңгү-не дамчыдыга ате. дээр мездээ-кыгым апаргай мыа шикилеримиз. Мык арларыңды бирээни оон чогаалканы «Понор чарашты» уруугар кайм хере уагт со-нуургал-биле мржамың турар ийик. Виктор Шогжапович са-ым-чачаның эң баштайгы драматург болгаш сурагың артист болуруңдан аңгыда, ол бот-тамыңгар композитор дээриниң чоңга негтерээни мр-лары балдыг турар. Кижиге-лериң бодуче доран-ан кия-дышкымадыр, чечен, тымың-гар, сагыш-сеткилдик хайык-тыртың кээр, тоолуругу, фа-назиялың оон баштак чуга-дарың черге оозагың талаар-дыг.

Ычан частын башкы айы-мартын бир чаазы тур-ган чүзе. Ол 1976 чыл. Те-атрыңи эрги бажымың ула-тталды кияж шыгырт долу. Сурагың артист болгаш дра-матург Көк-оолдун 70 хар-лазын байырларың-биле денделген турганы ол. Сие-наа азы-бүрү мергежилдиң, назы-харыг киякчере алаа байыр чедирериңиң улаш-тыр улаштуңуң түпү турган. Байыр чедирер адрестер, бе-лектер ёсуларда овалламы бергендиң ол кезгээ кончүг кө-рүкчүлериң мык артамың удегү түндүктелиңиң илергей-лүдүшкени болган. Чурталгазымың хей ну-рууруң бодуңу күш-аажычмың чоңуңга баралгалыг чоруу-руңдыг кийилериң аттары төөгүге алдың үжүктөр-биле денделгетирер. РСФСР-иниң алдарлыг, Тыва АССР-иниң улустуң артың драматург Виктор Шогжапович Көк-оол-дун ады республиканың дай-нычы болгаш күш-аажычмың алдарлыгың Хундулд дөстөр-үңгө кирип бижээр. «Хунд-лелдин Демээз» орден-биле ол шакияткан. Виктор Шог-жапович 1980 чылда 74 хар-лап чор орашаң, үр эвес араары мөзөң. Ылчалажыч оон биззэни кайгычак ураң-чечен шинлери тыва драма, тургунуң алдың фондуу бол-дур артан. Республианың көжүм-шин театры Виктор Көк-оолдун ады-биле адаан. Сергей ШОГВИ.

«ХАМ-ДЫТ» КООПЕРАТИВ

Өөр районуң «Коммунизмче орук» сохозу амгы уде чүгө саи-хөө талазы-биле эвес, а организацын айтыргы-лар талазы-биле эзэн берге-дэшиңгерге таваржым турар. Ол чүд дээрге совхоз каш мык улаштыр хей өргө дүжүп, акша-көпөскө чедештезинден инитиниң ажал-агын хөгжү-дүр шылаастай берген. Оон түңисинде ол ажал-агынды ажалчыны ар-айы-биле акаша албайн, боттарыңиң дууза ажал-агынды дуузам-биле амыралар олар апарган. Совхозтун ажал-агынды чамдык адыралың буурап дү-жүп эгезлээң. Чикээ, каш чүк бууруңлар бо совхозтун Ку-жур-Чыраа сүт-бараан ферма-ны эвээр эвес хемчээлдиг сүт-тү болгаш ээтти бууруң, кү-

ДУЗА КАДАРЫН ДИЛЭЭН

Улаң-Жон реформу эжил-агыларын кезип чораш, орук аалы-биле Арыг-Бажы ортук школарыны директор Т. Монгуш биле ужуражы берген, школа-ның амгы уде инти бай-далын сонуурган чугалажы берганим.

Школада инти байдалы эки дээрин чугалаан, котельнаяда байдал арай сагышка таварышпаан бо-луда чугалай берди. Алаа улаң күштүг насос чери дээрин кады чорашамы Тыва Респуб-ликаның парлага болгаш ме-дээлер министри А. А. Даржый дай дуза дилээр хевирлиг чуга-лазы. Директоруң дилээр министр Турус өөрдилеги министрствозуңга дамчыдып, Дуза көргүзүң чугалады. Школада олар чүүл-төмүрдө да ажырбас, четпир. Школа Директоруңа ажилдаш үр болааны оон чугалазынды билди аламмыс.

— Школада 286 өөрөнки ийи эгезилгел өөренип турар. Башкы кадрлар чедилдешсе, 9, 10, 11 класстарга төөгү башкылары чок, физика, математика башкылары чедилдешсе. Башкылар бээр хемчелесер — оларга чурттар бажыч чок. Ам мында ажилдап турар башкылары-виста бестин 4 кижин бажыч чок. Олар дөрүгү-төрдөрүнүн, ада-иелеринин бажыч-нарында чурттан турар. Оон бир кол чугалааның совхоз бажыч тутпайн турарында — деп, директор чугалайдыр.

Башкыларың амдырал-чуртталгазыңа бажыңдан өске бергедэшиңгер чок. Акша-шалыңын чогуур үзүңде ап турар болду. Интернатта 50 өөрөнки бар, өөрөнкичлериң аш-чөм-иле хандырылганы эки. Ол өөрөнкичлериң дүштөк чөмчүң үзүңде столвазыңга таважыр берген бис. Картофель, капустаң кур-лартың тургустуңан. Эске аш-чөмүң районуң кез турар продуктуларын ап турар. Ол талазы-биле хомаулап чок. Ында столваада Кызылда салымды профессионал-техниктер училищезиниң повар салбарың доктаян анык урууглар Алаң Достаң,

Кыштың баштайгы айы эгез-лөөш, орту кирер дөң бериң, соок черде чорут дүңмиз эгезлээр болгай. Амгы рынок-та бо берге үзүңде уруглар-дыг идиң-хеп тымылбас, өртээ аартаан чүзе болганда интернатта чурттан турар уругларыңа ада-иелери уругларыңа хеп садын бээрине бергедэшиңгерге таважыр турары чугаажың.

Арыг-Бажы ортук школа-зын эргиреп, баксы-рамы-биле улаң бижиккен. Мында чаа школаңды тулаң тулаң эгелей берген. Оон тулаң дүрүгелериниң дү-гайында айтырымың школа директору база чугалап турду.

Ычангаң районуң улус өөрдилгел киядыңиң талазында школа директоруң дилээр болгаш интернат уругларыңың идиң-хеп айымакче болгаш мында чаа тулаңуң чурттан турар школа тулаңуңе киядыңиң салып, ботту хемчелерин алмыр негелтиңиң турар.

Николай ДАЖИНМАЙ.

ТӨРЭЭН ДЫЛАМ

Төрзөн чүрт, төрзөн дыл Кижээ оон эргим чүзе кайда болор. Эске дылдар билерге, эки-ле. Ылчал-лаа кижиниң төрзөн дылы олардан артык, чүрөк, сеткил-сагышы чоок аялгалыг. Мээң төрзөн дылым — тыва дыл, ол чараш болгаш байлак дыл. Ол турк дилдартыг хамааржыр. Ыдыг, даа болза, оларды тыва дыл оозагай. Ында өске турк дылдарга чок, ары-ты тыва өстөр бар. Ол чүкү көргүчү турары ол дээрге, тыва чоң-нун сагыш-сеткили байлак, чечен, мергенди-р. Бистин дилдысты моол өстөр база хей. Ылчал-лаа ол өстөр азы-дуума моол чөм-беле бистин өгбелериниңиң кож, хөлбөз харылзааның дамчыштыр келген болгаш аажок тыважый берген. Ол өстөр бистин төрзөн дилдыстын бичиң-лаа ботка-дырбайн, харындаа байлдып турар. Чөөлүгү үлдү эргем-техника-ның депшиглөгөң-биле калы тыва дилдысыча дыка хей

Школа болгаш амыдырал

орус болгаш даштыкы тер-минер кирген. Олар өскө-рилге чок, ол-ла хевээр ар-кын. Олар база-ла бистин дилдымысты байлдып турар, ылчал-лаа оларның дыка хөйүң үңгине тыва өстөр-биле солуп болур деп болзар мек. Алаа сылдап алгаш, анык-өскөн (ылангыч эрмениге киякчере) орус, тыва дилдарың холуп чугалаар апарган. Тыва дылаң чараш өстөр хей турда-ла, өске дилдарда өстөр аажыларды

«ХАМ-ДЫТ» КООПЕРАТИВ

«ХАМ-ДЫТ» КООПЕРАТИВ

Өөр районуң «Коммунизмче орук» сохозу амгы уде чүгө саи-хөө талазы-биле эвес, а организацын айтыргы-лар талазы-биле эзэн берге-дэшиңгерге таваржым турар. Ол чүд дээрге совхоз каш мык улаштыр хей өргө дүжүп, акша-көпөскө чедештезинден инитиниң ажал-агын хөгжү-дүр шылаастай берген. Оон түңисинде ол ажал-агынды ажалчыны ар-айы-биле акаша албайн, боттарыңиң дууза ажал-агынды дуузам-биле амыралар олар апарган. Совхозтун ажал-агынды чамдык адыралың буурап дү-жүп эгезлээң. Чикээ, каш чүк бууруңлар бо совхозтун Ку-жур-Чыраа сүт-бараан ферма-ны эвээр эвес хемчээлдиг сүт-тү болгаш ээтти бууруң, кү-

Школа болгаш амыдырал

орус болгаш даштыкы тер-минер кирген. Олар өскө-рилге чок, ол-ла хевээр ар-кын. Олар база-ла бистин дилдымысты байлдып турар, ылчал-лаа оларның дыка хөйүң үңгине тыва өстөр-биле солуп болур деп болзар мек. Алаа сылдап алгаш, анык-өскөн (ылангыч эрмениге киякчере) орус, тыва дилдарың холуп чугалаар апарган. Тыва дылаң чараш өстөр хей турда-ла, өске дилдарда өстөр аажыларды

Даштыкыда

ТОКИО. Японияның болгаш Россияның даштыкы политиктиг ведомстволарының төлөөлөкчлериңиң ажилчы консулдарыңың 1992 чылды декабрь 16-да Россияның найысалыгына эгезлээни Японияның даштыкы херектер министри Митико Ватанабэ чарлаан.

Япон министриниң чуга-лазын баугаар алырга, Москвага ужуражышкының үзүңде ийи чурт арзымың харылзааларың хей айтырыларың сайгарар, оон иштиңде девискээр айтырымы япон тала база катан көүдөр болуп турду.

НЬЮ-ЙОРК. Дүшкөн СССР-нин составына кирип турган чурттарга ядролуг чексезтиң шыңгыңа кадагалаар база уауткаар талазы-биле ол чурттарга буту талалыг дуузалымың көргүзүрине Барыш чүк корундунуң удуртукчулары АКШ-тың Гавад университетинин болук эртемдерини кийгырткы Ядролуг ол боо-чексек СССР-нин составына кирип турган чурттарга девискээр чедирер болза, Американың Каттыканың Штатарында дендиң улаң айымыды тургузуң келер деп, эртемдер санат турар. Ядролуг орук чыгыс ракета бестин дайызырак азы эгезтен чыгыс кижиниң холуңга кире болза, мыдыг тава-рылга буту кижин төрелтеги-ни девидээлтиң таваржы-тырар алар деп, эртемден башкылар мездеглээң.

ВАШИНГТОН. АКШ-тын президентинге сонгуктан Билд Клинтонун даштыкы политика талазы-биле чөвөлөкчлериң Россияда болгаш ХКД-нин өске-даа чурттарыңа реформат дуузаларымың планың чогаалды турар. Бирги эгезлөгө Борис Ельцинге, Россияның амгы чааанга дуузалары эргежик чүтүлэ деп, чөвөлөкчлөр санай

көөргөн. ВАРШАВА. Польшаның болгаш Украинаның президенттериниң консулдарың комитетини тургузар дугайың, да Польшаның президентин Лех Валенса Украинаның президентин Леонид Кравчука санаадан. Ийи куртулар арзымың харылзааларың, бирги эгезчеге сандыг-экономика кады ажилдажылганы кайбарың талазы-биле ийиң бирге чар таварышкан. Ылчалажыч Борис Ельцин бажыч оон дуузалдыкы консерваторларын халаашкынарын оитур шааң шым-даан деп, «Вельт» солун денделгезиң.

ПРАГА. Словакияны найысмалды Братислава хорийыда америк консул чериниң бажыңыңа чажыт бойдал-биле ун дынаар база бижир аппаратты салып каяны илдерди. Ол аппарат-ты кым, каячты сорулганы алаа чажыды-биле салып каяны тодаргайлаар херекке АКШ-тың төп разведка эргелди доран киркип эгез-лээң. АКШ-тың төп разведка эргелди болуңуң шүтүм-биле истелген тускайлыг чорудуң турарың ЧСФР-ниң шитки херектер министр Петр Чермак амынаткан.

Истелген кады чорупар дугайында саналды Словакия-ның болгаш АКШ-тын төлөөлөкчлериңге киргезиңа министр чугалаан. ОТАВА. Канада келир чылды 250 мың даштыкы кижилериң хүлээр алмың, чоңу ажил-биле хандыр болгаш даштыкыларың хүлээр алмың талалы-биле министр Бернар Валукур дымнаткан. Чурттуң экономиказың ажил бериң шыдаар чүгө бектик мергежилди даштыкы кижилериң Канада моон сонгаар хүлээр алмың апар деп, ол денелгезиң.

ЛОНДОН. Россияның улус депутаттарың VII Съездинин ажилың кала-агының солунуңа кала-агы биле чырдыңа, таймылары

Шыдыраага бодал херек...

«БУУРА» КЛУВУ

Уул-Хем райондук 60 хире шыдыраачылары чыгып кези, районга шыдыраа спорту сайырында айтты...

Владимир ХАЯН-ООЛ (ту-дугжу): — Михаил Таль мезин биле шотланд партиянын ойнуван. Бо партия талазы-биле теоретиктиг билим чөл багай эвес деп билип чоран мез. Бодан орамга, ден-хаяч чоруп турдуусу шыккан. Гросмейстер кужу халдаашкычы буюу мөөрөн ав четтигичени эске...

Владимир ХАЯН-ООЛ (ту-дугжу): — Михаил Таль мезин биле шотланд партиянын ойнуван. Бо партия талазы-биле теоретиктиг билим чөл багай эвес деп билип чоран мез. Бодан орамга, ден-хаяч чоруп турдуусу шыккан. Гросмейстер кужу халдаашкычы буюу мөөрөн ав четтигичени эске...

ГЕНИЙНИ ДИРИГЕ КӨРДҮМ

Делегей чемпиону чоран Михаил Таль Тывага чорда, «Буура» шыдыраа клубунун кезигинери 23 киж оюн биле хаян улга ойнуванар. Сая 17:6 кылдыр гросмейстерини тилектеш-биле доозугай. Оон кижикчилерини сактымшынар.

АЛАМ-ООЛ МОНГУШ (эмчи)

— Оон эгинде-ле хөлзеп эгедем. Оон оюн үезинде мырдай дам барган. Бо улзада Кара-Канниң камгаланын ажылдадым. Хөлзеп, дуураеп турганым түңгүч доран көстү берди. Ортунду олгунуу азып алдым. Сүрээлени, кавмылаанын уландым. Алымдыг чүвэ— ортузда артык оол! Ийн терге калтааш, хемчек алганым соода. Байдал чүгээртти, харын артык оол эгиттинген. Ол оолду бербес дзын Таль көш каттаар ужура таваршык. Мен эскез көкүм, оюнун чидегилерир аржар бар туралда, чыгып кылым алда канчаарыл деп болду-биле гросмейстерин тайбын чарлаан холун сегирип алдым.

Виктор ХЕРТЕК (АКМК-ның иналдыгы): — Шыдыраага мынак мез. Кимини-биле-даа ойнуванга белен мен. Таль-биле тазаржыр деп дүжөй чордум. Чыгыс улга хей уус-биле ойнуар оюнга-даа болза аалчы-биле ойнуар эске-кежитки болду. «Мегенин майгы калдык» димиринден ийлеп, делегей чемпионун чоран гросмейстерини 40 көшкеш, дүжүп бээрине албадым.

САКТЫЫШКЫН

Шыдыраага мен дыкк мынак болган уулг сонугурадым мен. 1930 чылдарда Тоора-Хемге аге школага өөренип тургаш-да сарык хааржак иштинде чазан каан борбак ыштар-биле ийн кижиле эажок маргышкан ой-нап олурарын көргөн мен. Бир-де катан ачам мезин чыныгы азын туруп алган: «Бо даргаларнын ойнулар борбак ыштарын «шыдыраа» деп аддар. Сен алаа өөринип алыр сен, улгады берген шыдыраачы кижил болуруп чалысат дээ-рини улгаан мен. Тожуга шыдыраа ийн-чаргыс кырган, эргеле ойнуан чоран кижилерге бар турган боордан башка, салгында-да, школага-даа турбаан. Баштайгы шыдыраа хулгай чүтө 1930 чылдарын эгезинде көстүп келген. Мен шыдыраа кештерин 1940 чылдан эгезеп экин танып келген мен.

Шыдырааны өрөш мындаг тывызык (бодалга) бар, олгум, көрүп көр даан дзын, кюла олурганакш, көргүзүп эгезээр. Ол мындаг: — Ийн хоочун шыдыраачылар өгө дөр бажыга олурган, салып эгелзээр. Егнүк хөрөжөн эээн калай халында. рип олурар шайын саарып, ову хоо долбуларга куткулан ора, караанын улу-биле шыдыраачыларже көре каалтарга, алаа чыгыс көштен-не каалтар азырган, дери бузу төгүлдеп, шыжыккан, боданган олурган. Калай шыдыраачыларже-даа көрөй, хэй көрүп алган, шай эскеп ширек пажыл үлгүрү алааңче олуртуп чыда, алаа-ла чугаа-биле: — Чаа-та, ашкый (апа), чэс калдырар кели, хэй мэдди чүдүтөс дзын, даге көжүк улар-дир. Көжөрдө өөүстү эжиниң ийн калбак мыжын чара шыкылаш, бөгэй алаанын каадугдеш, чорууруп бис— дзын. Шыдыраачы ашаа боданын олугу, «бо чүтү канчал мычыл шууган турар калай боор бө» дзын бодуну ам көжөр көжүп калаанын чугааа-биле дүүшүрүп көргө, мындаг бодан: тегерелер-биле аалчы шыдыраачынын повини улай-улай шалагылаш, кара теве мурунда олду иде каалтарга, кара воли теве тузуга олуртуп болган. Ийн-чөп алаанын уду алган. Калай мындаг тымызык чоруу-биле ашанын тупшайа орган көжүп тып, дузалаан-дыр — деп, башкым чугааанын дооскан чүвэ.

Башкым дузаны-биле шыдыраачы мергенге, мынак оюну-биле бугу назыла чарылбай чоруруну бо. Сөөлү уде шыдыраа бодалгалары таварынг болган хары бодум тывызык шыдыраа бодалгалары-даа чоггадыр мен. Оларын бирезин көмүкчуларга бараалгалайн. Михаил МЕНДУМЕ. Хоочун шыдыраачы.

Валентин Георгиевич КАРЯКИН

1992 чылдын декабрь 15-те амдыраанын 57-ти чылмн. да Тыва Республиканың иштиги херектер органиарының хоочуну Валентин Георгиевич КАРЯКИН эрте мөчээп.

В. Г. Карякин 1936 чылдын октябрь 26-да Красноярск крайнын Ермаковское району-нуп Ульяновска сууруга төрүттүнгөн. Ол бодуну күш-ажылчы ажил-чоруулган 1953 чылда Ермаковское районуну культура кидизиниң көжүк чоруур кино түргүзүүнүн мөөрөн, киномеханиги бооп эгезди. 1957-1960 чылдарда Кызыл хоорайга геология экин специализация автобазаның слесарь-лай ажалдан. 1960-1965 чылдарда Тыва районун Хоу-Асы суурга киномеханиктип ажалдан. 1965 чылдан апрель айлан эгезеп Хоу-Асы суурун ил-утуна салырынга шагда-чолаачы бооп ажалдан эгезди, оон соонда Кызыл хоорук-комуну ИХК-га, Тыва Респуб-ликанын ИХМ-ниң автожыл-агынын шагда-чолаачы бооп ажалдан чоран, 1-ги классын специализан четкен. 1991 чылдын сентябрь ай-дан эгезеп пенсияга үткен. ИХМ-нин системанын ажал-дан келген бүтү үезинде В. Г. Карякин бодун чүтө экин талазын көргүскен. Салгыла-чурунуп, албан-хузаалганын даалгаларына шынын болган ак сеткилдиг чоруун көргүзүп, бодуну хууда үешыгын бежин бодыс чоран. Бодуну кады ажалдан турар эш-өөрүтүп хундукелин чаап ал, алаа боомылган техниканын камыг, хула-галыг чоруткун үлегерин көргүзүп чоран.

В. Г. Карякиннин ак сеткилдиг ажалы «Тергин алба-ны дзын» медалдын 3, 2, 1 бээрден бээр, «Совет миллиянны 50 чылы», СССР-нин ИХМ-ниң Хундуле бижин-биле, «Милдизиннн тер-гин» херек демдээ-биле, 10й саныг өрткейг билектер-биле демделеттинген.

Валентин Георгиевич Кара-ки дугайында чыратканыг тураскал бистин чүрөктер-инекс кезээде артар. Тыва Республиканын ИХМ-нин коллективин болган иштиги херектер органиарынын хууда составы.

Чарлалгар Бюрозу

ВАЛЮТАГА АГАР САНДАН АЖЫДЫШ АЛЫНАР

Ваучерин садып ап, валютага аканы орап, хуу кижилерге валюта агар санарып 5 хуудук кыдыр ажилдып турар. Тайылбыр алыры-биле 3-62-26 телефонун кайы-даа үде ажалдан болур.

КИНО

ДЕКАБРЬ 17-ДЕ «ПИОНЕР» Киносборник № 107 9:00, «Жизнь и при-ключения Робинзона Крузо» 10:20, 12:10, «Византизм ала-бовы» (Грешя) 14:00, 16:00, 18:00, 20:00 шақтарда.

«КАА-ХЕМ» «Внимание: «Черепашка» 13:40, «Болотная стрит или средство против секса» 16:00, 18:00 шақтарда.

АДРЕЗИ ӨСКЕРИЛГЕН Республиканың иналдылтер нинтилериниң «Искатель» кооперативне эске алдырба бер-ле союуругу органиары-наларга, хуу кижилерге дин-надым тур.

«ИСКАТЕЛЬ» КООПЕРАТИВНИ ЧАА АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудум-чугу, 35 дугаарлыг бажын. Амдырлар хандырылга бажы-нын, 3-кү каат.

ДЫНАДАГЫ ИЗ-12/1 албан чериниң ад-министрацияны ылда турар хамалгаларын дөргү-төөр-деринге бо дүшпөдө исетке изоляторунга кезе, дуужула-да.

га чертерин бээр дугайында шымылган дүрген ап алы-рын динидым тур. АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХОУ-РАЙ, ЧЕХОВ КУДУМЧУЗУ 2 а.

Тыва Республиканың Иштиги херектер органиарының хоочуну Валентин Георгиевич КАРЯКИНИН амдыраанын 57 чылдан эрте мөчөп харадал-биле диниатшышан, оон төрөдөринге болган чоок кижилеринге ханы кыжымдалды илгерилеп тур.

Улус долугатарынын Туран хоорай Совети болган «Кызыл тарачын» коллективте ажылдагынын администрацияны ылда турар хамалгаларын дөргү-төөр-деринге бо дүшпөдө исетке изоляторунга кезе, дуужула-да.

РСФСР-нин социал хандырылганынын тергини, Архив-тер херектериниң талазы-биле комитеттик кол бухгалтери Сеньба Дмитрийна МОЛОМАННИН 54 харлап бар чораш, үр эвес араанын сөөлүндө мөчөзин Тыва Республиканын Архив-тер херектериниң талазы-биле комитети, Социал камгалал министрствоу дыйнатын, шаан, оон төрөдөринге болган чоок кижилеринге ханы кыжымдалды илгерилеп тур.

Улус өөредилгенин хоорай кидизинин бичи чаштар өргөдери камгалар талазы-биле инспектору Кара-кыс Кыргысина АРАНДОЛДУН озал-ондукта таварышпаш мөчөзин улус өөредилгенин хоорай кидизин дыйнатышпашан, оон төрөдөринге болган чоок кижилеринге ханы кыжымдалды илгерилеп тур.

ИХМ-нин профилактика кидизиниң иналдын, миллия-ның подполковниги Артур Тулушев Арандолду калайы Кара-кыс Кыргысина АРАНДОЛДУН мөчөзин-биле холбагыш Тыва Республиканын Иштиги херектер министрствоунун коллектив, удурулгазы, хууда составы А. Т. Арандола, оон төрөдөринге болган чоок кижилеринге ханы кыжымдалды илгерилеп тур.

АГАР САНЫ: «Тыва сабан» № 363505

Тыва Республиканың Пар-далга болган информация министрствоунун информ-ацияны Кызыл Шетинин болган Крапчине кудумчу-зу, бажын № 1.

Спорт мастеринге сөс

БУРУН ТЫВА ОЮН

Шыдыраа — кижиги угаанын кайгам-чыктык чогадыкчы бодалы, оон сайыра-дыкчы кужу. Ол өгө-төгүлдерин бурунгу угаан оюну кылдыр дамчып, төөгүнү хей оруктарынан чыдып калбай сайырал келген.

Хей солун тоодучуруга чугаалардан шыдыраа оюну кайгамчык чараш чүрт—Ил- (пешки)—хуу (оол, чаш эник). Бистин кожаларымыс кобул дөрбөттериниң оюнун дугайында Г. Е. Грум-Гржи-майло «Барын Моод, Урян-хай край» деп номунда: «Дөрбөттерде чыгыс черге олуруп алган ойнуар оюн кончүп сайырачыл. Он ылангы шыдыраачыларга кон-чүг мынактар. Дөрбөттер шыдыраачы (ша-тир) ыштап чазан бурлар. Бодыжже Тываже, буряттар же шыдыраа Моолду тавары сайыраан хире, Шыдыраа оюну тываларын бурун оюнуарын бирезин, ол дугайын тоолучуруга чугаалар илередин турар». «Уш эртемниң оол» деп тоол-да Оскус-оолга, адмыларга дуза кадым, байын ажар ар-ганы бээр. Тоолда шыдыраачы-нын мерген угаан-гырын, тывыгырын, ка-жар аргалыны ылгалды кыл-дыр көргүскөн. Тыва шыдыраачы эге армызын төөгү-ге Ф. Коян кылган. Оон бижип эскерзин-биле алдыра, тыва шыдыраачылар хайым деп чүвэ билбес чоран. Хайым-ныг оюнда кым бийшай чүс кагын шалатырыл, ол кижини улган деп санаар турган. Тызалар повини чазакандыр-зын «шалатпаш» бола чок эртырба, повини аят ша-лыга олуртас чоранар. Оолду мерзе кылдыр чүтө бодуну мерези чоқта үндү-рер турган.

20-30 чылдарда Тывага кызыл-агырлар, клубтарыны тыттып эгезди-биле шыдыраа оюну хей кижилерни хав-ра туруп эгезди. 1936 чылдын июль-июль айларында ТАР-нын бирги чери дзын 16 шыдыраачы маргылаага кижикчилер. Алаа Тывадан бир дугаа чемпиону Влади-мир Шотландияның Сат болган. Оон соонда-да чылдарда В. Ш. Сат доктаамал чем-пион бооп турган. Дайын чылдарында шыдыраа мар-гылаачылар болбай турганы-биле чүтө 1951 чылдан эгел-леп шыдыраа чемпионаттары катта болуп эгезди. Бо үенин дугурунда Тыванын чемпиону атты Биче-оол Монгуш, Юрий Рубов, Хемер-оол Ондар, Адыг-оол Монгуш, Кызыл-оол Ооржак, Виктор Луфанов ча-лап алганар. Республика чемпионы болган өске шыдыраачыларын тускай рекорд-ду минагы: Николай Шиши-гин—14, Леонид Моцов—5, Матва Хомушкы—4, Вячеслав Асладов—2.

Хөрөжөн шыдыраачылар аразына республика чемпиону ат дзын колду-ла ийн ойбак-чынын аразына демисел чо-рууп келген. Оларга Зина Ооржак биле Марта Агбаня (Понгак) халааржыр. Сөөлү-зү амылга дээр чемпион адан салбан.

Николай ШИШИГИН. Спорт мастеринге канды-лат, республиканын каш даккыр чемпиону.

М. С. Хомушкы, республика чемпиону чоран, шыдыраа федерациянын кезигүну.

Билер силер бе?

ЧАГАА ИШТИНДЕ «КӨШ»

Чагаалажым ойнаа-рынын төөгүзү каян эгезди билдирмес. Ан-гаи төөгүзү Т. Хайдааны «Чөп чүк оюнуары» деп 1694 чылдагы номунда: «Бот бодунан ырак чүртпаш чоруур венеци-ан, хорват салгыжары чагаалажым шыдыраа-лап чоранар деп би-жеэн.

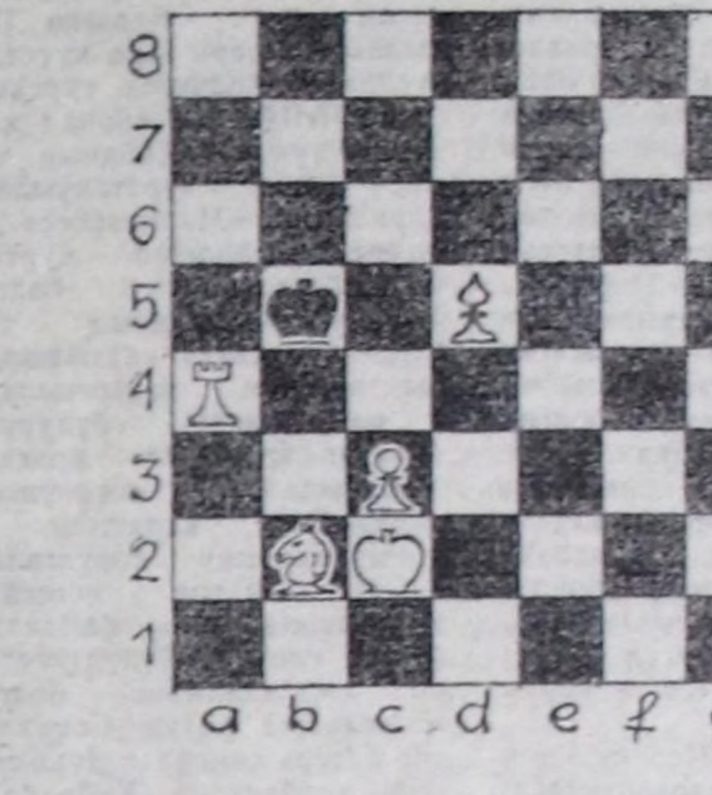
Бидыраага Мартемьян Мен-рин-оол, Леонид Забоев, Нико-лай Шингин, Петр Беркович, Виктор Ивлевенко, Делгер-оол Чооду, Сергей Поляков ха-мааржыр.

Кым сес дугаар чемпион бо-лурун ам чоруп турар оон бир-ги республика чемпионын көр-гүзөр. Чемпионат чыл хире у-де чыдаг демиселе чоруп ту-рар.

Нидерланд шериг офицерле-риниң архивинден 1804 чылда-гы чагаалажык оюнуары тыгылган. Чагаалажым ойнуарына иналгы берген кижиги делегей-нин бирги чемпиону Вильгельм Стейниң болуп турар. Ол шы-дыраа талазы-биле билгини нариччылары-биле мындаг ар-ганы ажылдары эитпег деп билген. Россияга чагаалажым оюн сайыры бергенде: «Чагаала-жым ойнуары, ылан-ла, шыды-раа оюну-дур» деп турар алганар.

1922 чылдан бээр бистин чуртуушта бо оюн талазы-биле ийн-бүрү массалыг ажил-дар чорутуп турар. Чагаалажым маргыларына хей талазыг демисел иретти-нер. Чүтө чагааны чорууду турар кижини хундулөөчел, серемчилдик болуру бежин оюнга хамарылажыл. Кол-ла-чүвэ— оюнуни доктаамал бо-лу. Бистин республикада ам 30 хире чыл чагаалажым маргы-лаалар чоруп турар. Бо үенин иштиде чагаалажым шыды-раачыларын тилекчилери доктаамал илередин келген.

1850 чылда «Современный» журналга А. Кронберг чагаа-лажым ойнуар шыдыраачылар-га мында дзын: «Бодан көрү-нөр, чыгыс салгытын салмы дзын чыл-чылы-биле демисел мөөнүнөр, чыгыс коншту кылдыра, хей-хей аргаларны ажиллап тургаш кылдыр бол-гай. Мындаг чүтө, шылангыг демиселе чүтө шыдыраага бердинген кирерлер. Чагаа-лажым маргыжыр ойбакчы азырге болунуп салган соур-лазынга эл-не шымын, бүүр-редиги кижиги-дир.

БОДАЛГА 2 көшкеш, удар Автору М. Мендуме

Өөрүп четтирдивис

Мез 70 харлаанымга са-гыш-сеткилден ач чагай кү-зөөкчилерин-биле мензе ба-Выр чедирген чогаалчы дуу-маларымга база өске-даа бүтү-зүчү-бунимге кижилеримге сеткилминн ханындында өөрүп четтиргенимин илерет-тим. Силерин мензе сөшсөн

арыг сеткилден төртүтүнгөн чыгып сөстөринер мензе кедер-гый улуг күштү болган тура-сорукту немени, өргим, кн-жилерим, думаларым!

Монгуш ЭРГЕП.

Кызыл хоорай, Красноармейская 100. Индекс 667000. РДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базыр (харысалгалы секретарь) А. С. Дембирел (кол редакторун оралакчы), В. М. Сат, К. К. Сат (кол редакторун оралакчы), Н. С. Эргеп. РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОНАРАЙ: Кол редактор—3-43-34; коллегия кижилер күлзеп алыр чер—3-34-26; кол редакторун оралакчылары—3-33-91;—3-34-17; харысалгалыг секретарь—3-34-92; оралакчы—3-45-93. КИДИСТЕР: Улус депутаттарынын Советтерин иштин дел-полоткыч болган социал айтырлар—3-34-19; —3-34-98; улестур—3-34-49; 3-36-73; көзө ажалдыг—3-41-16; культура болган улус өөредилгени—3-39-15; мезээ-дер болган спорт—3-36-82;—3-34-57; оулуга—3-34-39; —3-34-93; чагаа—3-39-03; корректорлар—3-41-23; үндүртүчүлөр—2-27-41; солун келбейн барганда—2-32-75; бухгалтер—3-37-11. Соун Россия Федерациянын Паралла болган мезээл-лер министрствоунун ханында парлаанган, мезделерин хостуг чоруун камгалар талазы-биле Тывага хайгарла че-ринге бүртүктүнген. Бүртүктүнген дугаары—Т-00007. Солунда парламентин материалдарын авторларынын бодалдары редакциянын туруму-биле дүшөйгөй барып болур. Алыгтыгын фактылар, санары болган өске-даа тыгымалыгыра дзын авторлар боттары харысалгалыг.